

ମନ ଆମାର ମନ

ରାଧାଶ୍ୟାମ ମନ୍ଦିଳ

ମାନୁଷ ‘ମନେଇ ବନ୍ଦ, ମନେଇ ମୁକ୍ତ’। ମୁକ୍ତି କଥନୋ ବାହିର ଥେକେ ଆସେ ନା ବାରୋପିତ ହୁଯ ନା। ମାନୁଷ ନିଜେର ଭିତର ମନେର ମୁକ୍ତି ଘଟିଯେ ଚିର ମୁକ୍ତ ହୁଏ ଯାଯ। ତାର ଆଗେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ବନ୍ଦ ଥାକେ। ସେମନ ଏକଟି ଗୋଟା ପିଁଯାଜ - ସଖା ସେ ଆନ୍ତିକ ଥାକେ ତଥନ ତାର ‘ବନ୍ଦ’ ଅବସ୍ଥା। ଆବାର ପିଁଯାଜେର ଏକ ଏକଟି ଖୋଲା ଛାଡ଼ାତେ ଛାଡ଼ାତେ ଏମନ ଏକଟା ଅବସ୍ଥା ଆସେ ସଥନ ପିଁଯାଜେର ଆର ଅନ୍ତିତ୍ଵ ଥାବେ ନା। ଏଟି ହଲ ‘ମୁକ୍ତ’ ଅବସ୍ଥା। ମନେର ବେଳାଓ ତାଇ। ଏକ ଏକଟି ସ୍ତର ଅତିକ୍ରମ କରତେ କରତେ ମନ ଏଣ୍ଟତେ ଥାକେ। ଶେଷେ ମନେର ଲୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ। ମନ ଏକଟି ଜୀବନ ପଦାର୍ଥ। ଯାର ଲୟ ଆଛେ ତା ଜଡ଼ ବନ୍ତୁ। ଆର ଯା ଅପାର୍ଥିବ ତା ଚିରନ୍ତନ ଶାସ୍ତ୍ରର ଏର ଶୁରୁତେ ନେଇ ଶେଷତ ନେଇ। ଏ ଛିଲ, ଆଛେ ଓ ଥାକବେ। ଇହାଇ ‘ପରମାତ୍ମା’ ଶକ୍ତି ମନର ଲୟ, ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ଅନ୍ତିତ୍ଵ ହାରିଯେ ଏହି ପରମାତ୍ମାରୂପ ‘ସ୍ରୀ’ ଶକ୍ତିତେ ବିଲାସ ହୁଏ ଯାଯ। ସେ ପରମାତ୍ମାରୂପ ‘ସ୍ରୀ’ ଶକ୍ତି ପ୍ରତିଟି ମାନୁଷେର ମଧ୍ୟେ ରଯେଛେ ସେହି ଶକ୍ତିତେ ମନ ଲୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ। ମନେର ଏହି ରୂପ ଅବସ୍ଥା ଲାଭେର କଥା ଭାବତେ ଯାଇବା ମୋକ୍ଷ କାର୍ଯ୍ୟ ତା ଆଦୌ ସହଜ ନାହିଁ। ଏହି ଅବସ୍ଥା ଆସତେ କତ ସାଧକ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାଇବା ଅତିକ୍ରମ କରେ ଶେଷେ କରେକ କୋଟିତେ ଦୁ’ଏକଜନ ଉତ୍ତରେ ଯାଯ। ମନେର ଜୀବନ ଅବସ୍ଥାର ମୁକ୍ତି ଘଟିଯେ ମାନୁଷ ଚିନ୍ମୟ ସତ୍ତାଯ ଉପଗୀତ ହୁଏ। ତଥନ ଏର ନାମ କରିବାକୁ ମୋକ୍ଷ, କେଉ ବଲେନ ‘ନିର୍ବାଣ’ ବା କେଉ ବଲେନ ‘ମୁକ୍ତି’। ତାର ଆଗେ ପରମାତ୍ମା ମନ ପିଁଯାଜେର ଖୋସାର ମତ ମାତ୍ର ଏକଟି ସ୍ତରେଇ ଆବନ୍ଦ ହୁଏ କରେକ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାଇବା ସୁରପାକ ଖେତେ ଥାକେ। ଏର ମଧ୍ୟେ ତାର ଭାବନା ଚିନ୍ତା କ୍ରିୟା କରିବାକୁ କରିବାକୁ ଏହି ଏକଟି ସ୍ତରେ କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ଵାର୍ଥ, ଅହଂବୋଧ, ନୀଚତା, ଚୌର୍ଯ୍ୟ-ବୃତ୍ତି, ପରଶ୍ରୀ କାତରତା ଇତି ତଥା ‘ତମ’ ଗୁଣଗୁଲି ପ୍ରକଟ ହୁଏ ଥାକେ। ଏହି ଏକଟି ମାତ୍ର ଅହଂ ବୃତ୍ତେଇ ସୁରପାକ ଖେତେ କତ ଜନ୍ମ କେଟେ ଯାଯ ଏକଜନ ମାନୁଷେର। ଏହି ବୃତ୍ତେର ବାହିରେ ମେଲାକୁ କିଛି ଭାବତେ ପାରେ ନା। ଏହି ସ୍ତରେ ପଞ୍ଚର ଯାବତୀଯ ଗୁଣଗୁଲି ତାର ମଧ୍ୟେ ପ୍ରକାଶ ହୁଏ ଥାକେ। ତାର ସଙ୍ଗେ ମନୁଷ୍ୟଚିତ ଅଳ୍ପ ସ୍ଵଲ୍ପ କିଛି ଭାଲ ଗୁଣଗୁଲି ଥାକେ। ଏକଟି ଭାବେ ଚିନ୍ତା କରଲେ ବୋକା ଯାଯ ଏହି ସବ ମାନୁଷଗୁଲି ମଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦୁ’ଏକ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମାଇବାକୁ ବୋକା ଯାଯ

ମାତ୍ର ପଣ୍ଡ ଯୋଗୀ ଥେକେ ମନୁଷ୍ୟ ଯୋଗୀତେ ଜନ୍ମ ପ୍ରହନ୍ତ କରେଛେ। ଏଖିନୋ ସେଇ ପଣ୍ଡବୃତ୍ତିର ସଂକାରଗୁଲି ମନେ ରହେ ଗେଛେ। ଏହି ଅବସ୍ଥା ମନେର ଅନ୍ଧକାରମୟ ଅବସ୍ଥା। ବନ୍ଦ ଅବସ୍ଥା। ଆମରା ବଲି ତିନ ଗୁଣେର ମାନୁଷ ସତ୍ତ୍ଵ, ରଜଃ, ତମଃ। ପ୍ରଥମେ ତମଃ। ପରେ ରଜଃ ଓ ତାରପର ସତ୍ତ୍ଵେ ଯାଯ ମାନୁଷ। ଏକ ଲାଫେ ଏହି ଗୁଣଗୁଲି ଅତିକ୍ରମ କରତେ ପାରେ ନା କେଉଁଠି। ମନେର କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ପ୍ରଥିଗୁଲି ଏକଟିର ପର ଏକଟି କ୍ରମାସ୍ତ୍ରୟେ ଉନ୍ମୋଚନ କରତେ କରତେ ମାନୁଷ ଏଣୁତେ ଥାକେ। ଏହି ଭାବେ ମନେର କ୍ରମଃ ବିକାଶ ଘଟେ। ବା ଅନ୍ୟଭାବେ ବଲା ଯାଯ ମନ ଜାଗତିକ କର୍ମକାଳେର ଭିତର ଦିଯେ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରହନ୍ତ କରେ କ୍ରମେ, କ୍ରମେ ପରିଶୀଳିତ ହତେ ଥାକେ। ପ୍ରଥି ଶବ୍ଦେର ଅର୍ଥ ଗିଟି। ଯେମନ ଏକତାଲ ସୂତୋର ଜଟ ଖୁଲିଲେ ଗିଯେ ଆମରା ଆନାଡିର ମତ ଏଦିକ ଓଦିକ ଟାନାଟାନି କରେ ସୂତୋର ମଧ୍ୟେ ଅସଂଖ୍ୟ ଗିଟି ଦିଯେ ଫେଲି, ତେମନି ଅଞ୍ଜାନତାର ଜନ୍ୟ ଅସଂଖ୍ୟ ପ୍ରଥି ସୃଷ୍ଟି କରି ଆମରା ନିଜେଦେର ମନେ। ଆବାର ଏକ ଏକଟି ପ୍ରଥି ଉନ୍ମୋଚନ କରତେ କରତେ କରତେ କ୍ରମାସ୍ତ୍ରୟେ ରଜଃ ଓ ସତ୍ତ୍ଵ ଗୁଣେର ଦିକେ ଏଣୁତେ ଥାକି। କିନ୍ତୁ ଆମରା ଯେ ଭୁଲେର ପ୍ରଥିଗୁଲି ସୃଷ୍ଟି କରି ଏର ଜନ୍ୟ ଦାୟୀ କେ? ଦାୟୀ ଆର କେଉଁ ନଯ। ଦାୟୀ ଆମାଦେର ଏହି ‘ମନ’। ମନେର ପ୍ରକୃତି ଏତିହି ଚଞ୍ଚଳ ଯେ ଆମାଦେର ସ୍ଥିର ଥାକତେ ଦେଇ ନା। ଏଖୁନି ଏକ ଚିନ୍ତା ତୋ ପରକ୍ଷଣେ ଆର ଏକ ଚିନ୍ତା। ସବ ସମୟ ତାର ସ୍ଵାର୍ଥ ବୁଦ୍ଧି। ଆମି ଏହି ମାନୁଷଟା, ତିନଟି ଜିନିଷେର ସମସ୍ତୟେ ଗଠିତ। ‘ଦେହ’, ‘ମନ’ ଓ ‘ଆତ୍ମା’। ମନ ଏହି ଆମି ରୂପ ଦେହ ସାହାଜ୍ୟେର ଅଧିଶ୍ଵର ହୟେ ସର୍ବଦା ଶାସନ କରତେ ଚାଯ। ସେ କିଛୁତେହି ‘ଆତ୍ମା’ ଶକ୍ତିକେ ପ୍ରକାଶ ହତେ ଦିତେ ଚାଯ ନା। କାରଣ ‘ଆତ୍ମା’ ହଲ ‘ବ୍ରହ୍ମ’ ଶକ୍ତି ବା ଆଲୋ। ଏହି ଆଲୋ ଏସେ ଦେହେର ଅନ୍ଧକାରମୟ ଗୁହାୟ ପଡ଼ିଲେହି ମନେର ମୃତ୍ୟୁ ହବେ। ତାହି ମନ କିଛୁତେହି ଆତ୍ମାକେ ଉନ୍ନାସିତ ହତେ ଦିତେ ଚାଯ ନା। ତାହି ସେ ନିଜେର ଚଞ୍ଚଳତା ବାଢ଼ିଯେ ଦିଯେ ଏହି ଦେହେର ଶାଖା ପ୍ରଶାଖାକେ ଅସ୍ଥିର କରେ ତୋଲେ। କାରଣ ଦେହେର ନିଜସ୍ତ୍ର କୋନ କ୍ଷମତା ନେଇ। ସେ ମନେର ଦାସତ୍ତ କରେ ମାତ୍ର। ମନ ଦେହକେ ଇଚ୍ଛେ ମତ ଘୁରପାକ ଖାଓୟାତେ ଥାକେ। ତାହି ତୋ ବାଉଳ ସାଧକ ଗାନ ବେଁଧେଛେ - “ ଓ ମନ ପାଗଲା ଘୋଡ଼ାରେ, କୋଥା ଥେକେ କେ ଲଇୟା ଯାଓ”। ଏହି ଅବସ୍ଥାଯ ‘ଆତ୍ମା’ ଥାକେ ନିରପେକ୍ଷ। ତାର କୋନ ଦାୟ ନେଇ ଆମାର ଏହି ଦେହରୂପ ଗୁହାୟ ଆଲୋ ଫେଲାର। ସେ ଶୁଦ୍ଧ ବଲଛେ — ହେ ମନ, ତୁମି ଶାନ୍ତ ହୋ। ଯତକ୍ଷଣ ତୁମି କ୍ରିୟାଶୀଳ ଓ ଚଞ୍ଚଳ ଥାକବେ ତତକ୍ଷଣ ତୁମିଓ କଷ୍ଟ ପାବେ, ସଂଗେ ଦେହଟାକେଓ କଷ୍ଟ ଦିବେ। ତୁମି ଶାନ୍ତ ହଲେହି କେବଳ ମାତ୍ର ତୋମାକେ ସୁପଥେର ସନ୍ଧାନ ଦିତେ ପାରି।

তোমার কঢ়ের লাঘব করতে পারি। ‘আত্মা’র এই ডাক ‘কু-মন’ শনতে না
না - কখনো কখনো ‘সু-মন’ শনতে পায় এবং এই যন্ত্রণার হাত থেকে কু-
পাবার পথ খুঁজতে থাকে। ‘কু’-মনের অভাব এত বেশী থাকে যে তাকে আনা
আনা দুর্বল ‘সু’-মনের পক্ষে সন্তুষ্ট হয় না। তাই চক্ষুল অবাধ্য মনকে শান্ত প্রক্ৰিয়া
করার জন্য ‘সু’ মন বিভিন্ন যোগ ক্রিয়ার সৃষ্টি করেছে। ধ্যান, যোগ, তত্ত্ব
এ সব আর কিছু নয় — অবাধ্য মনকে বশ করার পদ্মা মাত্র। কারণ মন একটি
হয়ে যথনই আত্মার আত্মান করবে ‘আত্মা’ তখন উদ্বৃত্তিত হবে তার দৃশ্য
মহিমায়। ‘আত্মা’ প্রকট হলে মুহূর্তে মানুষরূপী পশ্চ হয়ে যাবে দেবতা। মহুর
গুলির সমন্বয় ঘটবে তার মধ্যে। কারণ দেবতাই একমাত্র সন্তুষ্টিগ্রহের অধিকাৰী
তবে এই সন্তুষ্যুক্ত গুণান্বিত অবস্থায় মানুষ দেবতা হতে পারে কিন্তু তার দৃশ্য
বা মোক্ষ লাভ হবে না। কারণ এই অবস্থায়ও মনের বিলোপ ঘটে না কুন্তু
আকারে মন রূপ ‘আমি’ তখনো থেকে যায়। এ ক্ষেত্রে ঐ দেব স্বরূপ মনুষীয়
পুনরায় জন্ম প্রহনের সন্তাননা থাকে যোলো আনা। জন্মালেই তো আবার দৃশ্য
জ্ঞানা, ব্যাধী, মৃত্যুর দাসত্ব আর কর্ম বন্ধন। একমাত্র ত্রিশূলাতীত অবস্থায় মন
সম্পূর্ণ বিনাশ হয়, যা আমাদের যোগীদের সৃষ্টি একমাত্র নির্বিকল্প সমাধি
অবস্থাতেই তা সন্তুষ্ট। তখনই মনের লয় হয়। তখনই জীবাত্মা পরমাত্মায় সম্পূর্ণ
রূপে লীন হয়ে যায়। আবার জন্ম হয় না। আবার এই নির্বিকল্প সমাধি হল
থেকেও শ্রী শ্রী বাবাজী মহারাজের মত কিছু কিছু অবতার পুরুষ শোক ও
যন্ত্রণাক্রীষ্ট মানুষকে মুক্তির পথ দেখানোর জন্য দেহটাকে রেখে দেন নি
কিছু সময়ের জন্য। আবার নির্দারিত কর্ম সমাপ্ত হলে এই জড় দেহটি
সত্ত্বায় বিলীন হয়ে যায়। এই চিন্ময় সত্ত্বা কি? — এ হল ‘ব্ৰহ্ম’ সত্ত্বা
ব্ৰহ্ম সত্ত্বা কেমন? তার কি রূপ তা কোন সাধকের পক্ষেও বলা সম্ভব ন
কারণ সাধকের যথন ‘ব্ৰহ্ম’ সাক্ষাত হয় তখন ত তার মনের সম্পূর্ণ লয় ঘটে।
ব্ৰহ্ম স্বরূপকে পরিমাপ করার মত মন নামক ফিতে তার থাকে না। তাই সহজে
ব্ৰহ্মের চিন্ময়রূপ বৰ্ণনা করতে পারে না। তাই ত রামকৃষ্ণ বলেছে —
‘এঁষ্ঠো হয় না’।

মনের নাশ হলে — ‘কর্মনাশ’ হয়। ‘কর্মনাশ’ হলে পুনঃজন্ম রাহিত হয়।
কারণ কর্মের সংগে জন্মের সম্বন্ধ। কর্ম থাকলে তার ফল থাকবে। আবার

ଆନନ୍ଦ ବାତା

ଫଳ ଭୋଗ କରାର ଜନ୍ୟ ପୁନରାୟ ଜନ୍ମାତେ ହବେ । ତାର ମାନେ ‘କର୍ମ ଓ ଜନ୍ମ’ ଚକ୍ରବ୍ୟହେର ମାଝେ ପଡ଼େ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମ ସୁରପାକ ଥେତେ ହବେ । ମନେର ନାଶ ହଲେ ‘ଆମିତ୍ତେ’ର ନାଶ ହବେ । ଆଶା ଆକାଞ୍ଚାର ନାଶ ହବେ — ଉଚ୍ଚ ନୀଚୁ, ଭାଲ ମନ୍ଦ, ଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞାନ ସବ କିଛୁର ନାଶ ହବେ । ଅନେକେ ପ୍ରଶ୍ନ କରତେ ପାରେନ ସବହି ଯଦି ନାଶ ହବେ ତବେ ତ ମାନୁଷ ଏକଟି ମୂଲ୍ୟହୀନ ଜଡ଼ ଭରତେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହବେ । ଆସଲେ କିନ୍ତୁ ତା ନୟ । ମାନୁଷ ତଥନ ପାକା ଆମିତେ ବସବେ । ବୌଧୀସଙ୍ଗେ ମଧ୍ୟେ ମେଳେ ବାସ କରବେ । ଯତଦିନ ମେ ବେଁଚେ ଥାକବେ ସାକ୍ଷୀ ସ୍ଵରୂପ ହୁଁ ବାସ କରବେ । ଦୃଢ଼ ସତ୍ୟେ ସୁଦୃଢ଼ ଜ୍ଞାନେ ଓ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ରସାସ୍ଵାଦନେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଁ ‘‘ସଚିଦାନନ୍ଦ’’ ସ୍ଵରୂପେ ନିୟତ ଅବସ୍ଥାନ କରବେ । ଶ୍ରୀମନ୍ତଗବଦଗୀତାଯ-ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ବଲେଛେ — ‘‘ଏହି ଅବସ୍ଥାଯ ତାପମ ଆମାର ଗୁଣ-ଗୁଣାନ୍ତିତ ହୁଁ । ତାତେ ଆର ଆମାତେ ଆର ପ୍ରଭେଦ ଥାକେ ନା’’ । ଏହି ଅବସ୍ଥାର ନାମ ‘ସିଦ୍ଧି’ — ଯା ମାନୁଷେର ଚିର ଆକାଞ୍ଚିତ ଧନ । ଏହି ଜନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧଦେବ ରାଜ ଐଶ୍ୱର୍ୟ ହେବେଛେ, ଚୈତନ୍ୟ ଦେବ ସଂସାର ତ୍ୟାଗୀ ହୁଁଯେଛେ । କେଉ କେଉ ଆବାର ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ବାବାଜୀ ମହାରାଜେର ମତ ବା ଜନକ ଋଷିର ମତ ସଂସାରେର ମଧ୍ୟେ ଥେକେଓ ସର୍ବତ୍ୟାଗୀର ମତ ଅତିବାହିତ କରେଛେ ନିଜେଦେର ଜୀବନକେ ।